

De volledige uitspraak is te raadplegen op opmaat.sdu.nl.

228

C-128/18, Dimitru-Tudor Dorobantu

Hof van Justitie EU
15 oktober 2019, C-128/18,
ECLI:EU:C:2019:857
(Lenaerts (President), Silva de Lapuerta (Vice-president), Bonichot, Arabadjiev, Regan, Safjan (Rapporteur), Xuereb (Kamerpresidenten), Ilešič, Malenovský, Bay Larsen, Jürimäe, Lycourgos, Piçarra)
Noot mr. dr. S.M.A. Lestrade

Grote Kamer. Europees aanhoudingsbevel. Gronden tot weigering van de tenuitvoerlegging. Verbod van onmenselijke of vernederende behandeling. Detentieomstandigheden in de uitvaardigende lidstaat. Beoordeling door de uitvoerende rechterlijke autoriteit.

[Kaderbesluit 2002/584/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel art. 1 lid 3; Handvest grondrechten EU art. 4]

De Roemeense Dimitru-Tudor Dorobantu is woonachtig in Duitsland. Op 12 augustus 2016 is door de Roemeense rechterlijke autoriteit een Europees Aanhoudingsbevel (EAB) jegens hem uitgevaardigd in verband met zijn strafvervolgning. Nadat Dorobantu in Roemenië bij verstek is veroordeeld tot een vrijheidsstraf, heeft de Roemeense rechterlijke autoriteit dit EAB vernietigd en op 1 augustus 2018 een nieuwe EAB uitgevaardigd, ditmaal met het oog op de tenuitvoerlegging van de straf in Roemenië.

Bij beschikkingen van 3 en 19 januari 2017 heeft het Hanseatische Oberlandesgericht Hamburg (hoogste rechterlijke instantie van deelstaat Hamburg) de overlevering op basis van het eerste EAB rechtmatig verklaard. Dorobantu heeft tegen deze beschikkingen beroep ingesteld bij het Bundesverfassungsgericht (federaal grondwettelijk hof). Het Bundesverfassungsgericht heeft deze beschikkingen vernietigd aangezien zij een schen-

ding vormen van het recht van Dorobantu niet te worden afgehouden van de rechter die de wet hem toekent (art. 101 lid 1 tweede volzin grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland). De zaak is terugverwezen naar het Hanseatische Oberlandesgericht Hamburg.

Het Hanseatische Oberlandesgericht Hamburg heeft vervolgens de behandeling van de zaak geschorst en het Hof van Justitie verzocht een prejudiciële beslissing te nemen over de volgende centrale vragen:

1. Welke minimumeisen moeten op grond van art. 4 Handvest aan de detentieomstandigheden worden gesteld?

2. Aan de hand van welke criteria moeten de detentieomstandigheden worden beoordeeld?

De verwijzende rechter heeft zijn prejudiciële vragen na vervanging van het eerste EAB door het tweede EAB gehandhaafd.

Het Hof oordeelt dat art. 1 lid 3 Kaderbesluit 2002/584 in samenhang met art. 4 Handvest zo moet worden uitgelegd dat een uitvoerende rechterlijke autoriteit die beschikt over objectieve, betrouwbare, nauwkeurige en bijgewerkte gegevens waaruit blijkt dat de detentieomstandigheden in de penitentiaire inrichtingen van de uitvaardigende lidstaat structurele of fundamentele gebreken vertonen, rekening moet houden met alle relevante materiële aspecten van de detentieomstandigheden in de penitentiaire inrichting waarin deze persoon vermoedelijk zal worden geplaatst, zoals de beschikbare persoonlijke ruimte per gedetineerde in een cel, de hygiëne en de bewegingsvrijheid van de gedetineerde. Op basis van deze informatie dient beoordeeld te worden of er zwaarwegende en op feiten berustende gronden zijn om aan te nemen dat er een reëel gevaar is dat de persoon tegen wie een EAB is uitgevaardigd, na zijn overlevering aan die lidstaat wordt onderworpen aan een onmenselijke of vernederende behandeling in de zin van art. 4 Handvest. Deze beoordeling is niet beperkt tot een toetsing van evidente gebreken. De uitvoerende rechterlijke autoriteit moet bij de uitvaardigende rechterlijke autoriteit de gegevens opvragen die zij noodzakelijk acht voor de beoordeling. Zij moet bij een gebrek aan nauwkeurige gegevens die erop wijzen dat de detentieomstandigheden in strijd zijn met art. 4 Handvest, in beginsel afgaan op de garanties van de uitvaardigende rechterlijke autoriteit.

Met betrekking tot de beschikbare persoonlijke ruimte per gedetineerde moet de uitvoerende rechterlijke autoriteit, bij het ontbreken van minimumvoorschriften in het Unierecht, de minimum-eisen in aanmerking nemen die voortvloeien uit art. 3 EVRM, zoals uitgelegd door het EHRM. De ruimte die in beslag wordt genomen door de sanitaire infrastructuur hoeft bij de berekening van deze beschikbare ruimte niet te worden meegenomen. De ruimte die wordt ingenomen door de meubels mag wel worden meegerekend. Gedetineerden moeten niettemin de mogelijkheid behouden om zich normaal in de cel te bewegen. De uitvoerende rechterlijke autoriteit mag niet op de enkele grond, dat de betrokkene in de uitvaardigende lidstaat beschikt over een beroepsmogelijkheid waarmee hij kan opkomen tegen zijn detentieomstandigheden of dat in die lidstaat wettelijke of structurele maatregelen bestaan om het toezicht op de detentieomstandigheden te versterken, uitsluiten dat er een reëel gevaar is van onmenselijke of vernederende behandeling. Eventueel door de uitvoerende autoriteit vastgestelde zwaarwegende en op feiten berustende gronden om aan te nemen dat de betrokkene na zijn overlevering een dergelijk gevaar loopt vanwege de detentieomstandigheden in de penitentiaire inrichting waarin hij waarschijnlijk zal worden geplaatst, mogen met het oog op de beslissing over een dergelijke overlevering niet worden afgewogen tegen de doeltreffendheid van de justitiële samenwerking in strafzaken of tegen de beginselen van wederzijds vertrouwen en wederzijdse erkenning.

Dimitru-Tudor Dorobantu

De volledige uitspraak is te raadplegen op opmaat.sdu.nl.

NOOT

1. Uitgangspunt in overleveringszaken op grond van het EU Kaderbesluit 2002/584/JBZ is een efficiënte samenwerking gebaseerd op wederzijdse erkenning en wederzijds vertrouwen. In de preambule van het kaderbesluit wordt onder de punten 12 en 13 evenwel óók benadrukt dat staten de grondrechten dienen te eerbiedigen en dat uitlevering niet mag plaatsvinden aan een staat waarin een ernstig risico bestaat op de

doodstraf, op folteringen of andere onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. Voorts is in art. 1 lid 3 opgenomen dat het Kaderbesluit niet tot gevolg kan hebben dat de verplichting tot eerbiediging van de grondrechten en de fundamentele rechtsbeginselen, zoals die zijn neergelegd in art. 6 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, wordt aangetast. Als de verplichting om een aanhoudingsbevel uit te voeren in conflict komt met de opdracht grondrechten te respecteren, dan moet het laatste dus voorgaan.

2. Dat de expliciete codificatie van het respect voor grondrechten – ondanks het veronderstelde vertrouwen in elkaars rechtssystemen – geen overbodige clausule betreft, bleek al uit de zaken *Aranyosi en Căldăraru* (HvJ EU 5 april 2016, zaken C-404/15 en C-659/15 PPU), inzake de overlevering naar Hongarije resp. Roemenië, terwijl het EHRM zowel Hongarije als Roemenië meermaals heeft veroordeeld voor schendingen van art. 3 EVRM in verband met de detentieomstandigheden aldaar (ECLI:EU:C:2016:198, «EHRC» 2016/157, m.nt. Van der Wilt). In deze gevoegde zaken heeft het Hof voor het eerst geoordeeld dat lidstaten bij een reëel algemeen en concreet gevaar van onmenselijke behandeling gedurende de detentie verplicht zijn onderzoek te doen, de overlevering moeten uitstellen en zelfs de overleveringsprocedure kunnen beëindigen indien het bestaan van dit gevaar niet binnen een redelijke termijn kan worden uitgesloten.

3. In de zaak *Generalstaatsanwaltschaft* (HvJ EU 25 juli 2018, zaak C-220/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:589, «EHRC» 2018/191, m.nt. Van Kruisbergen en Krommendijk), heeft het Hof dit aangevuld door allereerst te oordelen dat de uitvoerende rechterlijke autoriteit het bestaan van een reëel gevaar op onmenselijke of vernederende behandeling niet kan uitsluiten op de enkele grond dat in de uitvaardigende lidstaat een rechtsmiddel bestaat op basis waarvan de detentieomstandigheden kunnen worden betwist (hoewel het bestaan van een dergelijk rechtsmiddel wel in aanmerking mag worden genomen bij het nemen van een beslissing over de overlevering van de betrokkene). Ten tweede heeft het Hof zijn eerdere uitspraak gepreciseerd door te oordelen dat de uitvoerende rechterlijke autoriteit verplicht is uitsluitend de detentieomstandigheden te onderzoeken in de penitentiaire inrichtingen waar de betrokkene naar alle waarschijnlijkheid

zal worden gedetineerd (ook het verblijf op tijdelijke basis). Voorts heeft het Hof geoordeeld dat de uitvoerende rechterlijke autoriteit hiertoe de concrete en precieze detentieomstandigheden van de betrokkene in de penitentiaire inrichting moet nagaan die relevant zijn om vast te stellen of de betrokkene een reëel gevaar van een onmenselijke of vernederende behandeling zal lopen. Daarbij kan de uitvoerende rechterlijke autoriteit rekening houden met andere informatie van de autoriteiten van de uitvaardigende lidstaat dan die welke is verstrekt door de uitvaardigende rechterlijke autoriteit, zoals in het bijzonder de garantie dat de betrokkene niet zal worden onderworpen aan een onmenselijke of vernederende behandeling in de zin van art. 4 Handvest van de grondrechten.

4. In navolging van deze uitspraken, wordt in de onderhavige zaak de vraag gesteld welke minimumeisen aan de detentieomstandigheden moeten worden gesteld en op welke manier en aan de hand van welke criteria de detentieomstandigheden moeten worden beoordeeld. Het Hof merkt op dat de toetsing van detentieomstandigheden niet beperkt mag zijn tot evidente gebreken, maar dat het moet berusten op een alomvattende beoordeling van relevante materiële detentieomstandigheden. Het onderzoek hoeft geen betrekking te hebben op de fundamentele detentieomstandigheden in alle penitentiaire inrichtingen in de lidstaat, maar hoeft enkel gericht te zijn op de inrichting waar de betreffende persoon zeer waarschijnlijk wordt gedetineerd. Dit bleek ook al uit de reeds aangehaalde zaak *Generalstaatsanwaltschaft*.

5. Als door de uitvaardigende lidstaat een garantie is gegeven dat de betrokkene niet zal worden onderworpen aan een onmenselijke of vernederende behandeling, moet de uitvoerende rechterlijke autoriteit afgaan op deze garantie. Dat hoeft alleen niet als sprake is van buitengewone omstandigheden en op basis van nauwkeurige gegevens waaruit blijkt dat, ondanks een garantie, een reëel gevaar bestaat dat de betrokken persoon wordt onderworpen aan een onmenselijke of vernederende behandeling in de zin van art. 4 Handvest vanwege de detentieomstandigheden in de uitvaardigende lidstaat.

6. Bij gebrek aan een Unierechtelijk instrument dat eisen stelt aan het detentieregime in lidstaten, baseert het Hof zich op EHRM-rechtspraak hieromtrent, in het bijzonder op het arrest van

Muršić t. Kroatië (EHRM 20 oktober 2016, nr. 7334/13, ECLI:CE:ECHR:2016:1020JUD000733413, «EHRC» 2017/49, m.nt. Hagens). In navolging daarvan kan bij een gedetineerde die in een meerpersoonscel slechts beschikt over 3 à 4 m² persoonlijke ruimte, worden geconcludeerd dat sprake is van een schending van art. 3 EVRM indien het gebrek aan ruimte gepaard gaat met andere slechte materiële detentieomstandigheden, in het bijzonder het ontbreken van toegang tot een binnenplaats of tot frisse lucht en daglicht, slechte ventilatie, te lage of te hoge binnentemperaturen, gebrek aan privacy op het toilet of slechte sanitaire en hygiënische omstandigheden. Bij meer dan 4 m² persoonlijke ruimte in een meerpersoonscel, blijven de laatstgenoemde factoren relevant voor de beoordeling van een art. 3 EVRM-schending. Bij de berekening van de ruimte mogen sanitaire voorzieningen niet worden meegenomen, maar de plek die wordt ingenomen door meubels wel, zij het dat de gedetineerde de mogelijkheid moet behouden zich normaal in de cel te bewegen.

7. Hoewel Roemenië met de instelling van een ombudsmansysteem het toezicht op de detentieomstandigheden heeft verbeterd en de mogelijkheid bestaat binnen Roemenië zelf bij de rechter op te komen tegen de detentieomstandigheden, oordeelt het Hof dat de uitvaardigende lidstaat dan nog steeds de plicht heeft elke situatie individueel te onderzoeken om te verzekeren dat de overlevering de betrokkene niet zal blootstellen aan een reëel gevaar op een onmenselijke of vernederende behandeling. Deze plicht mag niet worden afgewogen tegen de doeltreffendheid van de justitiële samenwerking in strafzaken of tegen de beginselen van wederzijds vertrouwen en wederzijdse erkenning.

8. De onderhavige uitspraak past in de trend van een groeiende aandacht voor grondrechtbescherming binnen Europees strafrechtelijke samenwerking die in zijn algemeenheid is waar te nemen in Hof-jurisprudentie de afgelopen jaren. Meer in het bijzonder bouwt het voort op de reeds aangehaalde zaken *Aranyosi en Căldăraru* en *Generalstaatsanwaltschaft*. Hoewel wederzijds vertrouwen en het beginsel van wederzijdse erkenning de hoeksteen vormen van de strafrechtelijke justitiële samenwerking binnen de Unie, moeten lidstaten hun huishouding op het gebied van mensenrechtenbescherming op orde hebben om ook daadwerkelijk efficiënte rechtshulp tot

stand te kunnen brengen. In het verlengde daarvan dienen de detentieregimes in lidstaten de minimumeisen van art. 4 Handvest en art. 3 EVRM te doorstaan alvorens uitvoering kan worden gegeven aan EAB-bevelen.

mr. dr. S.M.A. Lestrade
Universitair docent Strafrecht, Radboud Universiteit Nijmegen

Uitspraken EHRM

229

Van de Kolk t. Nederland

Europees Hof voor de Rechten van de Mens
28 mei 2019, 23192/15,
ECLI:CE:ECHR:2019:0528JUD002319215
(Dedov (Voorzitter), Poláčková, Schukking)
Noot F.P. Ölçer

Salduz-zaak. Verhoorbijstand. Beperking die (algemeen en dwingend) voortvloeit uit het nationale recht.

[EVRM art. 6 lid 1 en lid 3 sub c]

Klager wordt op 19 augustus 2009, op negentienjarige leeftijd, aangehouden op verdenking van de distributie van kinderpornografie. Het gaat daarbij om drie foto's van een zestienjarig meisje. Hem wordt medegedeeld dat hij het recht heeft te consulteren met een raadsman. Na zijn invertekingstelling starten opsporingsambtenaren, met zijn instemming, maar voordat hij zijn op dat moment niet beschikbare raadsman heeft geconsulteerd, een zogeheten sociaal verhoor. In dat verband worden aan hem vragen gesteld over zijn persoonlijke omstandigheden en persoonlijkheid, maar niet met betrekking tot het delict ter zake waarvan hij wordt verdacht. Klager verklaart daarbij onder andere dat hij lijdt aan een hersenstoornis (spelonkachtige hemangiomen) en dat deze stoornis zijn functioneren niet aantast, buiten dat het mogelijk invloed heeft op zijn vertrouwen in anderen terwijl hij bij het voetballen niet kan kopen. Wanneer de raadsman van klager beschik-

baar wordt staken de opsporingsambtenaren het verhoor om hem in de gelegenheid te stellen de raadsman telefonisch te consulteren. Na dat gesprek geeft klager aan dat zijn raadsman hem in de late middag zal bezoeken en dat hij, op advies van zijn raadsman, geen andere vragen zal beantwoorden. Daarop wordt het verhoor gestaakt. Klager ontmoet later die dag zijn raadsman. Hij wordt de volgende dag tweemaal verhoord, waaronder in verband met de distributie van kinderpornografie. Hij geeft bij aanvang van het verhoor aan dat hij liever heeft dat zijn raadsman aanwezig is. Hem wordt gezegd dat dit niet mogelijk is. Bij het verhoor geeft klager antwoord op gestelde vragen. Tijdens het verhoor bemerken de verhorende ambtenaren dat hij een onwillekeurige beweging maakt met zijn arm. Desgevraagd beaamt hij dat hij een epileptische aanval heeft. Daarop wordt het verhoor gestaakt en een arts geroepen. De verhorende ambtenaren horen klager zeggen dat de aanval mogelijk is veroorzaakt door stress en andere factoren. Het verhoor wordt hervat. Klager wordt voor het laatst weer op 21 augustus 2009 verhoord, voordat hij die dag in vrijheid wordt gesteld. Van alle verhoren zijn geluidsopnamen gemaakt. Klager wordt op 25 maart 2011 door de Rechtbank Den Haag ter zake van de distributie van kinderpornografie veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van twee weken en tachtig uur werkstraf. De rechtbank stelt vast dat klager in de gelegenheid had moeten worden gesteld voor zijn eerste verhoor te consulteren met een raadsman, maar dat niet is gebleken dat hij nadien is verhoord zonder dat hij heeft kunnen consulteren. Gelet bovendien op het feit dat de verhoren na consultatie inhoudelijk niet substantieel anders waren dan het eerste verhoor zonder, komt de rechtbank tot het oordeel dat het voldoende is in deze zaak een vormverzuim vast te stellen, zonder daaraan gevolgen te verbinden. Klager gaat in appel. Op 3 juli 2013 wordt de uitspraak in eerste aanleg door het Gerechtshof Den Haag vernietigd. Het gerechtshof komt opnieuw tot een veroordeling ter zake van hetzelfde delict en legt een taakstraf van veertig uur op. Ten aanzien van klager's verweer dat hij tijdens de verhoren bijstand van een raadsman had moeten genieten stelt het gerechtshof vast dat, terwijl de raadsman heeft aangevoerd dat klager ten tijde van de verhoren de mentale capaciteiten had van een vijftien- of zestienjarige en dat hij leed onder een hersenstoornis die mogelijk